

Könyvszemle

SÁNDOR ISTVÁN: Előadásvázlatok a személyek jogából. Patrocínium kiadó, Budapest, 2012. 248 o.

Sándor István *Előadásvázlatok a személyek jogából* című egyetemi jegyzete immáron harmadik kiadásában látott napvilágot a Patrocínium kiadó gondozásában 2012 őszén. A Jogi Iránytű folyóirat - jelen szerző tollából - 2011. évi 4. számában közölt recenziót a mű második, 2011-ben megjelent kiadásáról.

A jogi tankönyvek irodalmában nem ritka jelenség, hogy a tankönyv szerzője évről-évre átdolgozza művét, és új kiadásban jelenteti azt meg. Amennyiben a jegyzet hatályos jogi tantárgyhoz készül, úgy ez napjaink - közhelesen szólva - rohamosan változó jogi környezetében gyakorlatilag reális elvárás, bár ismerünk olyan, nem tételes jogi tárgyat bemutató tankönyvet, mely évről-évre megújult és átdolgozott kiadásban jelenik meg (itt Földi András és Hamza Gábor szerzőpáros római jogi tankönyvére - *A római jog története és intéstitúciói* - utalunk, mely 1996 óta minden évben új és átdolgozott, bővített formában kerül kiadásra).

Sándor István művének előszava szerint a könyv újabb átdolgozását egyrészt ismét - az aránylag jelentősnek mondható - jogszabályváltozás, másrészt pedig az oktatás és a vizsgáztatás során leszűrt tapasztalatok indokolták.

A jegyzet - az eddigi kiadásokhoz hasonlóan - továbbra is abból a premiszából indul ki, mely szerint a személyek joga két nagy részterületre osztható, részben a jogalanyok státuszjogára, részben pedig a személyhez fűződő jogok védelmére. Ennek megfelelően a jegyzet először a természetes személyek jogát tárgyalja, majd a jogi személyekre vonatkozó joganyagot mutatja be, és végül a személyhez fűződő jogokkal foglalkozik.

A mű megtartotta a korábbi kiadásokban már megismert - és a visszajelzések alapján igen pozitívnek értékelt - erős dogmatikai megalapozottságát. Közismert például, hogy a polgári jogi tanulmányok kezdetén kifejezetten nagy nehézséget jelent a hallgatókkal a jogi személy fogalmának, lényegének megismertetése, és ez a hatályos jogi tanulmányok során - ahol is számos, sokfajta, a polgári jog több részére kiterjedő jogi személlyel találkozunk - fokozottan igaznak tekinthető. Éppen ezért a mű egyik fő erősségének tartjuk a jogi személyek elméleteinek részletes, dogmatikai szempontú, de a mai gyakorlatra is figyelemmel lévő bemutatását.

Mindez különleges aktualitással éppen az új Polgári Törvénykönyv kapcsán bír. Mint ismeretes, az új Polgári Törvénykönyv - melynek parlamenti zárószavazása jelen ismereteink szerint a 2013. év tavaszi ülészakára várható - az eddigi polgári jog-kereskedelmi jog dualista rendszerével szakítva az ún. monista koncepciót fogadja el, melyből egyebek mellett az következik, hogy a Polgári Törvénykönyv a gazdasági társaságok jogát immáron voltaképpen a teljesség igényével fogja szabályozni, hiszen a jelenleg önálló törvényt képező Gt. integrálódik a Ptk. harmadik, jogi személyek címet viselő könyvébe.

Túlmenően azon, hogy ez a jogi oktatásnak is új kihívásokat jelent, a személyi jogi jegyzet szerepe, súlya és természete is meglehet, hogy jelentős változásokon megy át. A gazdasági társaságok vonatkozásában az új Polgári Törvénykönyv ugyanis két - dogmatikailag is igen lényeges - változást tartalmaz. Egyfelől minden gazdasági társaság jogi személynek fog minősülni (ilyen módon a jegyzet által a csonka személyiségű jogi alakzatnak nevezett fogalom a gazdasági társaságok vonatkozásában értelmét veszti), másfelől pedig a szabályozás elve az eddig kógcenciával szemben a diszpozitivitás mint főszabály lesz.

Az új Ptk. ugyanis a 3:4. § (3) bekezdésében kimondja, hogy: "A jogi személy tagjai, illetve alapítói nem térhetnek el az e törvényben foglaltaktól, ha a) az eltérést e törvény tiltja; vagy b) az eltérés a jogi személy hitelezőinek vagy munkavállalóinak jogait nyilvánvalóan sérti, a tagok kisebbségének jogszabályban biztosított jogait súlyosan csorbítja, vagy a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozza." Ez a felfogás - mely méltán nevezhető a diszpozitivitás generálklazulójának - egyfajta visszatérést a jelent az 1988-as Gt. megoldásához, ugyanakkor a jelenlegi koncepcióhoz képest, mely szerint a Gt. (a 2006. évi IV. törvény) rendelkezéseitől azonban csak akkor térhetnek el a felek, ha ezt a törvény megengedi, feltétlenül és lényegesen eltér. Ennélfogva a jelenlegi Gt-t és annak rendszerét ismerő joghallgatónak (vagy éppen jogalkalmazónak) mindenképpen szükséges, hogy eddigi tudását ebben a vonatkozásban is újrakalibrálja.

A Sándor István műve által követett dogmatikai felfogás és az igen erős elméleti megalapozottság megítélésünk szerint ezen újrakalibráláshoz is jelentős segítséget nyújt.

A meglehetősen hallgatóbarát, olvasmányos stílus mellett a mű másik jelentős erénye a gyakorlatközpontúság. A mű által elemzett igen sok - és közöttük nagyon sok új, a legutóbbi évekből származó - jogeset a hallgatók számára olyan, olykor nehezen érthető fogalmakat, mint például a jó hírnév védelme is közel hoz, és ilyen módon nagy segítséget nyújthat a készségintű tudás létrehozásához.

A korábbi kiadásokhoz képest jelentősen bővült továbbá a feldolgozott szakirodalom. A szerző figyelemmel van a legújabb szakirodalmi megállapításokra is, és azokat a jegyzetbe be is építi. Ilyenformán a mű nemcsak a vizsgákhoz való sikeres felkészülés szempontjából hasznos, hanem a téma iránt fogékony hallgatók számára további kutatómunkájuk kiindulópontjául is szolgálhat, és így Sándor István könyve nem csupán a joghallgatók, hanem gyakorlati jogalkalmazók, kutatók érdeklődésére is méltán számot tarthat.

Boóc Ádám

*

FÖLDI A. et al.: Összehasonlító jogtörténet
(szerk. Földi A.). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.

Hét szerző - Földi András, Kelemen Miklós, Kisteleki Károly, Márkus Eszter, Pomogyi László, Schweitzer Gábor és Siklósi Iván - közös munkájának eredményeként született meg, az ELTE-ÁJK Egyetem Állam- és Jogtörténet Tanszékének keretei között, a huszonhat fejezetből álló fenti kötet. E több, mint 600 oldalas, az alkotmányjog, közigazgatási jog, büntetőjog, büntető eljárásjog, magánjog és polgári eljárásjog történetét tárgyaló, elsődlegesen egyetemi oktatás céljaira készült kötetben több olyan meglátás is tükröződik, melyek túlmutatnak az egyetemi kereteken és a szélesebb körű tudományosságot is érdekelhetik.

Ezek közül a legfontosabb, hogy a kötet egyértelműen szakít a hazánkban az elmúlt évtizedekben meggyökeresedett jogtörténetírás több jellemzőjével is. A korábban uralkodó "mindent átfogóság" igényével szemben mind térben és időben szűkebb határokat húzott meg a kötet szerkesztője; ugyanis kevés kivétellel - leginkább egyes ókori vagy római jogi intézmények bemutatása tekinthető ilyennek (pl. a tulajdonjog gyökerei (386-386.), a jogügyleti érvénytelenség római jogi szabályai (451-452.)) - a bemutatandó anyagot a modern korra, és esetlegesen a középkori előképekre, szűkítette. Földrajzi szempontból pedig a kötet alapvetően a nyugat-európai jogok, különösen a német, francia és angol jog intézményeire koncentrált. Meglátásom szerint ez a fajta, talán túl szigorúnak is tűnő, önkorlátozás elkerülhetetlen az ilyen típusú műveknél, mivel csak így alkotható valóban tudományos igényű munka, mely elkerüli a dilettantizmus csapdát. A kötet nézőpontja tehát egyszerre "korlátozottabb" mint a hagyományos, egyetemes jogtörténettel foglalkozó műveké, ugyanakkor "alaposabb" is, hiszen az előbbi önkorlátozás miatt lehetővé válik egyes témák valóban elmélyült feldolgozása.

További újdonság, hogy e kötet valóban összehasonlító jogtörténetet kínál az olvasók számára. Az összehasonlító szemléletet sikerült következetesen érvényesíteni, az egyes fejezetek a külföldi megoldások bemutatása mellett azok összehasonlítását és összevetését is elvégzik. Ez önmagában nagy eredmény, mert így a hallgatók nem csak kronologikusan elrendezett adat- és ismerethalmazzal kerülnek szembe, hanem érzékelhetik a nyugat-európai jogtörténet alapvető párhuzamosságait, és így felismerhetik az eltérő és sokszínű jogi megoldások mögött rejlő közös hagyományokat, gyökereket. Azaz, - René David szavait felidézve - a "nyugati jog" világa tárulhat így fel a hallgatók előtt, és járulhat hozzá jogászai szocializációjuk és kultúrájuk meg teljesebbé tételéhez.

A kötet további értékelése természetesen a jelen kerektnél jóval elmélyültebb munkát kíván, de a fentiek talán meggyőzhetik a nyugat-európai jogok története iránt érdeklődő olvasót arról, hogy érdemes azt kézbe venni, mivel abból a jogtörténet egy, Nyugat-Európában széles körben elterjedt, de hazánkban újdonságnak tekinthető megközelítését ismerheti meg. Csak bizakodni lehet abban, hogy a szerzők az elkövetkezendő évek során tovább csiszolják a kötet anyagát, mert a kötet fejlesztésén túl ezzel a magyar jogi kultúra műveléséhez is jelentősen hozzájárulhatnak.

Fekete Balázs

*

Kovács Kriszta: az egyenlőség felé.
L'Harmattan, Budapest, 2012. 229 o.

(az egyenlőség felé: a kisbetű nem szerkesztői figyelmetlenség, tudatos szerzői döntés, annak szimbóluma, hogy mind egyenlők vagyunk.)

Azt, hogy mit is jelent ez a fordulat, a könyv a politikai filozófia és az alkotmányjog nyelvén logikus szerkezetben mutatja be, hat fejezetben csoportosítva azokat a tudnivalókat, amelyek az egyenlőség jogi problémájának megértéséhez szükségesek.

A legegyszerűbbnek tűnő kérdés sokszor a legbonyolultabb. E közhely jól írja le, hogy miért volt nagy szükség a doktori disszertáció alapján készült kötetre a magyar szakirodalomban. A szerző feltárja, az alkotmányban foglalt diszkriminációtól és esélyegyenlőség fogalma még az alkotmánybírói gyakorlatban sem mindig következetes.

***

Az egyenlőség legfőbb politikai filozófiai koncepcióinak rövid áttekintése után a szerző eljut arra a megállapításra, hogy számára a dworkini forrásegyenlőség elmélet a leginkább elfogadható, emellett az is igazolható, hogy mind az 1989-es Alkotmány és az annak alapján kialakult alkotmánybírói gyakorlat, mind az Alaptörvény igazolhatóan épít erre a normatív elméletre, és ennek alapján koherensen értelmezhető. Az elv szerint minden személynek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy saját maga választhassa meg a jó életről alkotott felfogását, és annak megfelelően dönthessen önálló cselekedeteiről. A rendelkezésre álló állami források egyenlő elosztását követően mindenki önállóan dönt arról, hogyan használja a számára rendelkezésre álló erőforrásokat, és maga viseli a döntéseit a felelősséget. Az államnak a források egyenlő biztosítására vonatkozó kötelezettsége azonban az elmélet szerint csak akkor teljesül, ha az elosztáskor az állam a formális egyenlőséget meghaladva szem előtt tartja, hogy a természeti és társadalmi esetlegességekből származó hátrányokért az egyént nem terheli felelősség. Az állam az igazságos elosztást úgy tudja megvalósítani, ha eszközeivel megakadályozza, hogy a rossz élethelyzetek állandósuljanak. Ez a tétel igazolja az állam állandó újraelosztási feladatát, és a támogató intézkedéseket.

A kötet második és a harmadik fejezete a közvetett és a közvetlen hátrányos megkülönböztetés tilalmával foglalkozik; az elméleti (politikai-filozófiai) felvezetések után dogmatikai kérdéseket tárgyal. A szerző a magyar alkotmánybírói és a megismerhető rendes bírósági gyakorlat teljeskörű áttekintésével, az Európai Bíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága, illetve számos meghatározó külföldi példa segítségével szemlélteti azokat a megállapításokat és gyakorlati problémákat, amelyek a diszkrimináció e módjai tekintetében kikristályosodtak.

A negyedik fejezet állítása, hogy a közvetett és a közvetlen diszkrimináció tilalmának nem csak az állam és az egyén viszonyában kell érvényesülnie, hanem a nyilvános szféra teljes területére ki kell terjednie (pl. 153.). Ehhez a tételhez a szerző már a fejezet első mondataiban szűkítő értelmezést ajánl: arra hívja fel az olvasó figyelmét az alapvető jog magánjogi alkalmazhatóságáról szóló probléma bemutatásakor, hogy az egyének nem csak az állam képviselőiben eljáró hivatalnokokkal találják szembe magukat az alapjogi jogvitáik során, hanem magánszervezetekkel is (130, 138.). A nyilvános szféra egésze ennek az állításnak megfelelően és a szerző példatárában is azokra a helyzetekre koncentrálódik, amikor

a vitában szemben álló magánjogi jogalanyok hatalmi pozíciójában különbség látszik.

Az alapvető jogok magánjogi alkalmazhatóságának kérdése - álláspontom szerint - ma már nem ezekben a helyzetekben kerül viták keresztútjába. A vizsgálat tárgya inkább az, hogy dogmatikailag milyen mércékkel, milyen szempontok szerint, milyen mérlegelési elvek mentén oldható meg a nyilvános szférában és a nem nyilvános szférában összeütköző alapvető jogok tartalmának bírósági megállapítása, közvetlen vagy közvetett alkalmazása.

A vita azokban az esetekben heves, amikor egy ember áll egy másik emberrel szemben egy magánjogi jogviszonyban, amely lehet például bérletre vagy kölcsönre irányuló jogviszony, vagy éppen kezességvállalásról szóló szerződés. Kinek a joga az erősebb, ha a bérleti szerződésben rögzítettek szerint nem lehet az ingatlanon változtatásokat végrehajtani a bérbeadó tulajdonának védelmében, ám a külföldi bérbevevő műholdat szeretne felszerelni, mert a hazai tévéadását kívánja nézni? Meddig lehet egy békés, szabályszerű politikai tüntetés okozta hátrányok elviselésére kötelezni a magánterület tulajdonosát, az ott dolgozó embereket? Mi az állam feladata, ha a magánklinikán dolgozó orvos következetesen megtagadja a jogszerű abortusz elvégzését lelkiismereti okokra hivatkozva a nem roma nőknél, míg a roma nőknél következetesen elvégzi a beavatkozást? Ma inkább ilyen esetekben lehet különbség a magánjogi és az alkotmányjogi érvelések súlypontjai között.

A szerző könyvében több helyen azt írja, hogy a nem nyilvános szférában, intim szférában az államnak nincs hatalma a diszkriminatív cselekmények felett (pl. 153.). Számos példa mutatja (pl. öröklési jogi szabályok vagy a beleegyezés nélküli kapcsolat tiltása egy gyermekkorúval), hogy az intim szférában is vannak olyan, az egyenlő emberi méltóságot védő diszkriminációtilalmi szabályok, amelyekben semmilyen titkos, a nyilvánosság elől rejtett körülmények között nem lehet átlépni.

A szerző állítása szerint a nyilvános szférában viszont a diszkriminációt az egyes egyenlő, vagy különböző hatalmi pozícióban lévő magánfelek között ugyanolyan szempontok szerint kell megítélni, és tiltani, mintha az állam állna az egyénnel szemben (139.).

A magyar Alkotmánybíróság már több határozatában is kimondta (2012. november 12-én kétszer is megerősítette, IV/3307/2012. AB végzés, IV/3317/2012. AB végzés), hogy az állam az alapvető jogoknak nem alánya. Amikor tehát arról beszélünk, hogy az állam nem diszkriminálhat közvetett vagy közvetlen módon, akkor a jogviszonynak csak az egyik oldalán van olyan szereplő, akinek alapvető joga van. Mások alapvető jogainak állami érvényesítése vagy védelme a diszkriminatív rendelkezés által teljesen más dogmatikai megítélés alá eső probléma. Ezzel szemben a magánjogi jogviszonyokban felmerülő diszkriminációs konfliktusok esetében mindkét oldalon ott van az alapjog, és azt kell eldöntenie a bíróságnak, hogy az adott élethelyzetben melyik alapvető jog az erősebb.

A nyilvános szféra és a nem nyilvános szféra mint körülmény természetesen alapvető fontosságú lehet egy alapjogi jogvita megítélésékor, de álláspontom szerint szerencsésebb, ha a bíróságok minden alapvető jogot érintő jogvita elbírálása során (közvetlenül vagy közvetve? - a szerző erről a kérdéstről a kötetben nem mond véleményt) figyelembe veszik mindkét magánfél alapvető jogait. Természetesen attól függően fog változni az egyik vagy a másik alapvető jog korlátozásokkal együtt értett

tartalma, hogy vitájukkal mennyire állnak benne a nyilvános szférában vagy mennyire különböző a hatalmi pozíciójuk. Általánosságban kevésbé vitatható, hogy egy étterem tulajdonosának joga van arra, hogy megválassza, kivel szerződik, de nem kezelhet hátrányosan senkit fajra, nemre, vallásra stb. tekintettel. Az a lakástulajdonos viszont, aki egyik szobáját szeretné hirdetés útján kiadni, kiválaszthatja-e azt a bérlőt, aki neki tetszik? Talán érezhető a különbség a két nyilvános szférába tartozó eset között. Dogmatikailag tehát - a szerző álláspontjával ellentétben - nem biztos, hogy ugyanúgy működhet a diszkrimináció-tilalom érvényesítése a magánjogi és a közjogi jogviszonyokban, továbbá a nyilvános szféra szerző által kínált fogalma önmagában alkalmas arra, hogy kimerítő válaszokat adjon a magánjog közjogi-asodásának komplex problémájára.

A könyv ötödik fejezete meggyőzően szól az antidiszkriminációs szabályozás érdemeiről, míg a kötet azzal zárul, hogy a dworkini forráselmélet szerint hogyan igazolhatóak a támogató intézkedések, illetve ezeknek milyen formái léteznek. A szerző hangsúlyozza, hogy az egyes támogató intézkedések hatékonysága és igazságossága változékony, így elméletileg nem is lehet választ adni arra, hogy melyek azok, amik beleférnek az alkotmányos demokrácia általános, az egyenlő emberi méltóságot tiszteletben tartó diszkrimináció-tilalmi felfogásba. Az egyes törvényhozók és kormányzatok próbálkozásait esetileg lehet megítélni.

***

A könyv úgy beszél a magyar alkotmányos gyakorlat nehézségeiről, hogy az olvasó látja az elméleti kontextust, és érti a külföldi szakirodalmi ismeretekre való reflexiót. Az egyenlőségkoncepciók között az egyes döntések meghozatalakor, jó esetben az általános döntési stratégia megválasztásakor mind az egyénnek mind az államnak választania kell. A normatív elméletek mindegyike igazolható a saját érvrendszerén belül, választás kérdése, hogy az állam melyiknek a tételeit érvényesíti a dogmatika segítségével joggyakorlatában. A dogmatika kidolgozása és a jogalkalmazás tökéletesítése jogászai aprómunka. A politikai filozófiai háttérelmélet kiválasztása azonban politikai kérdés, minthogy az is, hogy milyen alkotmányos demokráciában akarunk élni. A szerző munkájával egyértelműen kijelöli azt az utat, amely az egyenlő emberi méltóság hatékony alkotmányjogi védelméhez vezet.

Gárdos-Orosz Fruzsina

*

JAN H. JANS-HANS H. B. VEDDER:
European Environmental Law After Lisbon.
Fourth Edition. Europa Law Publishing,
Groningen, 2012. 560 o.

Jan H. Jans és Hans H. B. Vedder negyedik kiadásban napvilágot látott kötete az európai környezetvédelmi jog korszakos munkája, maga a negyedik kiadás is mutatja, hogy az első ízben 1995-ben megjelent kötet azóta is folyamatos átdolgozás, hatályosítás és állandó tökéletesítés révén került továbbfejlesztésre. Ezzel önmagán túlmutatóan nemcsak egy rendkívül kiterjedt jogág, egy hatalmasra "duzzadó" joganyag deskriptív bemutatására alkalmas, hanem az európai környezetvédelmi jog fejlődéstörténetének közel két évtizedes értékelését is elvégzik a holland szerzők.

A magyar olvasó szerencsés helyzetben van, mivel ugyanebben az évben jelent meg Ludwig Krämernek az Unió környezeti jogáról írott könyve (*EU Environmental Law, Seventh Edition*. Sweet & Maxwell, London, 2011.) magyar fordításban (*Az Európai Unió környezeti joga*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012. ford. Horváth Zsuzsanna), amely jóval didaktikusabb, és láthatóan szélesebb rétegnek készült, jellemzően egyébként tankönyvi igényrel. Az idézett két kötet összevetése azonban a stílusbeli eltéréseken túl számos pozitív vonást is magában hordoz. Egyrészt a megközelítések sokszínűsége hasznára válik nem kizárólag az olvasó, hanem maga a szerző, de továbbgondolva, a döntéshozó, a jogalkotó-jogalkalmazó számára is; másrészt viszont a hangsúlyok különbözősége okán (szektorális-gyakorlatiasabb megközelítés - Krämer, illetve dogmatikusabb-elméleti megközelítés - Jans-Vedder) az európai (uniós) környezetjogba kódolt kettőség is kitapintható, miközben többnyire ugyanazon joganyagot és esetjogot dolgozzák fel.

Az e recenzióban kiemelt, a Jans-Vedder munka értékelésekor hangsúlyozott retrospektivitás azért is különösen fontos, mert a vonatkozó jogág igen fiatal, és emiatt evolutív jellegű, fejlődését ugyanis nagymértékben befolyásolja a globális nemzetközi közösség; egy kisebb regionális közösség; illetve akár egy állam szintjén a gazdaság-társadalom-környezet trichotómiájában érvényesülő szemléletrendszer. Következésképpen, ha nem is paradigma-, de szemléletváltások mindenképpen jellemzőek a környezetvédelmi jogra, főleg annak államközi aspektusaira, mint ahogy ez az első, 1995-ös kiadás óta számos alkalommal meg is történt.

Az egyes kiadások - 1995, 2000, 2008 és 2012 - közötti időszakokat több olyan "mérőöldkő" is szimbolizálja (túl a joganyag rendkívüli mértékű bővülésén, ezen belül is új szabályozási tárgykörök megjelenésén), amelyek az európai - voltaképpen a "nemzetközi" szó használata is indokolt lehet - környezetvédelmi jog rendszerében egyfajta szemlélet-váltást, de legalábbis jelentős újabb irányokat generáltak. A mű felépítése is hatásosan utal eme fejlődésre, hiszen a *Fejlődés és elvek (Development and Principles)* címet viselő bevezető rész ugyan csak 54 oldalt (a kötet alig 10%-át) ölel fel, azonban az itt megfogalmazott tételek, alapvetések az elkövetkező közel 500 oldal joganyag-elemzésére is meghatározó befolyást gyakorolnak.

A jogi alapokról, a jogegységesítésről, a végrehajtási kérdésekről szóló általános részekben túl említést érdemel két igen különös, ámde indokolt, a multidiszciplináris megközelítést tükröző összevetés is. Az európai környezetvédelmi jog két irányból is, mégpedig a jogi védelem és az áruk szabad áramlása alapelve (5. és 6. fejezetek, 183-294. oldalak), valamint a versenyjog (7. fejezet, 297-335. oldalak) szempontjából is komoly kockázatoknak, veszélyeknek "kitett" jogág, ezért e részek megkülönböztetett szerepe egyben a kötet tudományos értékének és újszerűségének egy igen határozott fokmérőjét is jelenti.

A valamennyi releváns normát (döntően szekunder forrásokat) tartalmazó, közel 200 oldalas 8. fejezet egy kompilációs módszeren alapuló, lényegében a normatív hátteret és az esetjogot teljeskörűen feldolgozó szerkezeti egység, amely már önmagában is "piacvezetővé" tenné a recenzált kötetet. A figyelmes olvasó azonban a kompilációs metódus meghaladását is észreveheti, amikor e részben a szerzőpáros például külön tárgyalja a zöld demokrácia alappilléreit jelentő jogoknak - i.) információhoz való hozzáférés joga, ii.) a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvétele és iii.) az igazságszolgáltatáshoz való jog - az uniós rezsimekben való érvényesülé-

sét, egyedi jelleget adva e többnyire leíró stílusban íródott fejezetnek.

Az esetjog, a szekunder jogforrások (lényegében valamennyi, a tárgykörben elfogadott rendelet, irányelv) ismertetésén túl az európai környezetvédelmi jog megértéséhez szükséges mértékben a szerzők természetesen belső jogi analógiákat, nemzeti esetjogo(ka)t is rendszeresen citálnak. A döntően brit - ezen belül kiemelt szerepet kap a skót esetjog is -, német, holland, dán, svéd és francia bírósági gyakorlat szerepeltetése ugyan semmiképpen sem számít kimerítőnek uniós viszonylatban (még a "régii tizenketek" vagy "régii tizenötök" dimenziójában sem), ám ezek valóban releváns szempontokra, az európai (uniós) környezetjog valódi hozzáadott értékeire világítanak rá. Mindemellett, a vizsgált jogág alkalmazásának (pl. tagállamon belüli) alapkérdéseit is kiválóan szemléltetik.

Értékelés gyanánt - a másik kötetből vett idézettel szemléltetve - Ludwig Krämer gondolatai igencsak helytállóknak tűnnek, amikor úgy fogalmaz, hogy "amíg az elmúlt 40 év mérlege nagyjából pozitív, az európai környezeti jog kilátásai nem sarkallnak optimizmusra." (KRÄMER: i. m. 23.)

A környezetjog fundamentális elvei, a környezeti politikák hatékonysága és helyessége gyakorta szembekerül e jogág gyakorlati érvényesülésének anomáliáival, amely az államok gazdasági és egyéb prioritásaival magyarázható. A két kötet hangvétele, az értékeléssel foglalkozó főbb részek, alpontok természetesen arra utalnak, hogy mindkét munka felismeri e buktatókat, ezáltal sem Krämer, sem a Jans-Vedder szerzőpáros nem hagy kétséget afelől, hogy e problémák megoldásán az Unió számos aktora, döntéshozója már jó ideje dolgozik, és ez akár már középtávon jelentős eredménnyel járhat.

Összefoglalva, ha 2013 elején a környezetvédelem, a környezetjog európai (uniós) helyzetéről, kilátásairól kívánunk informálódni, nincs egyéb teendőnk, mint vegyük kézbe a fenti kötet!

Kecskés Gábor